

Kronika

2023 m. pirmąjį pusmetį įvyko trys Senosios literatūros seminarai, rengiami Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus: nuo dvidešimt ketvirtojo iki dvidešimt šeštojo. Kaip jau įprasta, jie vyksta nuotoliniu arba „mišriu“ būdu, bet abiem atvejais transliuojami per ZOOM platformą. Sutikus seminarų kalbėtojams padaryti vaizdo įrašai talpinami internete, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto paskyroje Youtube kanale, tad kai kurie iš jų būna pasiekiami ir vėliau.

2023 m. sausio 26 d. įvyko XXIV Senosios literatūros seminaras „Spaustuvių miestas: Vilniui 700“. Kaip rodo pavadinimas, į seminarą, skirtą miesto spaudos istorijai nuo pirmosios spaustuvės iki XVIII a. pabaigos, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Vilniaus universiteto biblioteka pakvietė pradėdami jubiliejinius 700-uosius Vilniaus miesto metus. Senujų Vilniaus spaustuvių tema jungtinį pranešimą perskaitė Vilniaus universiteto bibliotekos tyrėjai dr. Ina Kažuro, dr. Veronika Girininkaitė ir Mindaugas Marazas.

Pristatymo pagrindą sudarė medžiaga iš senųjų dokumentų parodos „Skorinos pradėta: 500 metų Vilniaus spaudai“, atidarytos 2022 m. rugsėjo 21 d. ir supažindinančios su senomis knygomis ir rankraščiais, saugomais Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Seminaro pranešėjai aptarė įvairius spaudos istorijos aspektus: kiek spaustuvių veikė Vilniuje XVI–XVIII a., kas buvo jų savininkai, kiek laiko spaustuvės gyvavo, kiek knygų ir kokiomis kalbomis buvo išspausdinta. Dėmesys buvo kreipiamas į tuos veiksnius, kurie apsunkino spaudos plėtrą arba dėl kurių spaustuvininkai buvo priversti sustabdyti veiklą. Siekta atskleisti įdomiausius Vilniaus spaudos ypatumus – aptarti jų autorius, mecenatus, graverius,

kūrinių turinį, tipografinį papuošimą ir kt. Surinkti ir seminare pristatyti duomenys leidžia teigti Vilniaus spaudą svariai prisidėjus prie to, kad miestas taptų stambiausiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės intelektualinės ir meno kultūros centru.

2023 m. kovo 29 d. įvyko XXV Senosios literatūros seminaras. Jame Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro vyriausioji mokslo darbuotoja dr. Nadežda Morozova perskaitė pranešimą „Abiejų Tautų Respublikos sentikiai kitų krikščionių konfesijų atstovų akimis“.

Pagrindinių sentikių centrų, buvusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (ir Abiejų Tautų Respublikos) teritorijoje, formavimosi pradžia pakankamai gerai ištirta. Taip pat žinoma, kad Rusijos sentikiai domėjosi gausia Kijevo metropolijos polemine literatūra. Tačiau kitų Lenkijos ir Lietuvos valstybės krikščioniškų konfesijų atstovų požiūris į sentikius kol kas nėra ištirtas. Dažniausiai literatūroje minimi karaliaus Jono III Sobieskio sekretorius Piotras Michałas Polttiewas (Petras Poltijevas) ir „vyskupas Ancuta“, kurie XVII a. pabaigoje ir XVIII a. pradžioje lankėsi pas Vėtkos regiono sentikius. Susipažinę su sentikių tikėjimu, „inspektoriai“ neįžvelgė jame nieko pavojinga ir rekomendavo „iki papildomų nurodymų“ leisti sentikiams toliau ramiai gyventi Vėtkos regione.

Vis dėlto ankstesniuose tyrimuose nebuvo atsižvelgta į tai, jog ATR katalikų ir unitų bažnyčių atstovai lankėsi sentikių centruose kaip misionieriai. Toks „svečias“ buvo jėzuitas Jonas Aloyzas Kuleša (Jan Alojzy Kulesza), bandęs skleisti unitų tikėjimą tarp Rečicos pavieta sentikių. Kita vertus, bazilijonai Zamostės sinodo (1720) nutarimuose paskelbė sentikius eretikais... Pranešimu seminare, remiantis rašytiniais šaltiniais, siekta atkreipti dėmesį į anksčiau nežinotą medžiagą apie jėzuitų ir bazilijonų susidomėjimą nauja Rytų krikščionių grupe, apsigyvenusia ATR žemėse.

2023 m. gegužės 10 d. įvyko XXVI Senosios literatūros seminaras. Pranešimą anglų kalba „Found in translation? One martyrdom, two redactions of the Basilian menology, and two versions of Josaphat Kuntsevych's *vita*“ („Atrastas vertime? Viena kankinystė, dvi Bazilijonų menologijos redakcijos ir dvi Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo (*vita*) versijos“) seminare skaitė svečias iš Insbruko universito dr. Patrykas Ryczkowski.

Bazilijonų menologijaus (*Menologium Bazyliańskie*) du tomai yra Ignaco Kulčinskio (Ignacy Kulczyński, 1707–1747) parengtas bazilijonų šventųjų trumpų gyvenimo aprašymų rinkinys (compendium). Veikalas buvo publikuotas Vilniuje 1771 m., praėjus beveik dvidešimt penkeriems metams po autoriaus mirties; spaudinys pateikia peržiūrėtą ir redaguotą pirminio teksto versiją. Tačiau antrajame tome nėra pratarinės, kuri iš dalies yra išlikusi lotyniškajame rankraštyje, saugomame Vilniaus universiteto bibliotekoje. Pratarinė „*Paraenesis pio ac religioso lectori*“ („Pamokymas maldingam ir religingam skaitytojiui“) yra moralinio pobūdžio tekstas, skirtas skaitytojams pamokyti ir turėjęs papildyti įžangą pirmajam tomui apie Bazilijonų ordino kūrimąsi (ji yra lenkiškajame leidime). Tai, kad ši, antroji, pratarinė nebuvo išspausdinta, gali liudyti, jog vienuolinio šventumo ir kankinystės samprata publikuojant buvo pritaikyta prie teksto parengėjo sampratos, nes jis perdirbo ir hagiografinę medžiagą – taip padaryta ir 1623 m. Vitebske nukankinto unitų arkivyskupo Juozapato Kuncevičiaus biogramos atveju. Viena vertus, jo gyvenimas (*vita*) buvo truputį pertvarkytas ir išplėstas iš įvairių šaltinių perimtomis detalėmis. Kita vertus, taip išplėtojant, atrodo, buvo siekta pabrėžti Juozapato maldingumo praktikų ir žūties žiaurumą; todėl atrodo, kad tai atitinka naujai persvarstytą (vienuolinio) šventumo ir kankinystės sampratą. Pranešime telkiant dėmesį į „Pamokymą“ (*Paraenesis*) ir Juozapato *vita*, buvo atskleistos redakcinės intervencijos ir jų tikslai, parodydant abiejų tekstų šaltinių bazę.

Pranešimo pabaigoje trumpai pristatytas Insbruko universitete vykdomas mokslinis projektas „*Caelestis Hierusalem Cives. The Role and Function of the Latin Hagiographic Epic in Early Modern Saint-Making*“ („*Caelestis Hierusalem Cives. Lotyniškojo hagiografinio epo vaidmuo ir funkcijos išskylant ankstyvųjų Naujųjų laikų šventiesiems*“), finansuojamas Austrijos mokslo fondo (Austrian Science Found P 33258-G) ir vykdomo Insbruko universitete (Universitt Innsbruck).

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2023 m. vasario 18 d. Paryžiaus prestižinėje Visuotinių mokslų aukštojoje mokykloje (École normale supérieure) vyko tarptautinė baltistų konferencija. Jos išvakarėse Lietuvos ambasada Paryžiuje surengė iškilmingą priėmimą plačiajai visuomenei. Čia buvo paminėtos Lietuvos valstybės atkūrimo 105-osios metinės. Lietuvių etnomuzikologai Daiva ir Evaldas Vyčiniai atliko

keletą XIX a. lietuvių dainų. Lietuviško folkloro koncertas buvo įžanga kitą dieną vykusiai konferencijai „Lietuvių liaudies dainos: jų lingvistinė ir istorinė reikšmė“. Romantinis Lietuvos įvaizdis iš dalies paaiškina ypatingą susidomėjimą lietuvių dainomis XIX a., bet iki galo neatskleidžia, kodėl tarptautinis dėmesys neatslūgo vėlesniais amžiais. Į šiuos klausimus bandė atsakyti čia susirinkę mokslininkai iš Lietuvos, Italijos ir Prancūzijos.

Konferencija vyko lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis. Dalyvius pasveikinęs *École normale supérieure* direktorius Frédéricas Wormsas pasidžiaugė, kad lietuvių kalba tarp šių sienų suskamba pirmą kartą. Sveikinimo kalbas pasakė Lietuvos ambasadorius Nerijus Aleksiejūnas ir Lietuvos ambasadorė prie UNESCO Jolanta Balčiūnienė. Konferencijos sumanytojas ir rengėjas, šios mokyklos baltų ir indoeuropiečių lingvistikos profesorius Danielis Petit pristatė konferencijos pranešėjus ir įvertino forumo mokslinę reikšmę. Svečiai galėjo pavartyti ir pamatyti profesoriaus atvežtą unikalią asmeninę senų dainynų kolekciją.

Konferencijoje buvo perskaityti septyni pranešimai. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė Bronė Stundžienė pristatė lietuvių liaudies dainų kanono tyrimus XIX a. pirmojoje pusėje, nuo Liudviko Rėzos iki Simono Daukanto. Jos kolegė Živilė Ramoškaitė analizavo Liudviko Rėzos (1825) lietuvių liaudies dainų rinkinyje paskelbtas melodijas. Pizos universiteto, kuriame daugiau nei du dešimtmečius veikia Baltų filologijos katedra, profesorius Pietro Umberto Dini pateikė tyrimą apie lietuvių liaudies dainų suvokimą ir jų vertimus Italijoje. Vilniaus universiteto profesorius Bonifacas Stundžia perskaitė pranešimą apie lietuvių liaudies dainų dialektiškumą ir interdialektiškumą, Liucija Citavičiūtė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) įvertino Liudviko Rėzos išleistą pirmąjį lietuvių dainyną to meto Europos tautų dainynų kontekste. Apie Rėzos rankraštinį dainyną Veimare savo pranešime kalbėjo Ina Valintėlytė (Paryžius, *École normale supérieure*), beje, ji viena iš tarnautojų pirmojoje Nepriklausomos Lietuvos ambasadoje Paryžiuje. Paskutinį pranešimą perskaitė konferencijos organizatorius, šios mokyklos profesorius Danielis Petit. Jo tema – lietuvių liaudies dainų rinkimas XIX a., remiantis prancūzų mokslininko Ferdinand'o de Saussure'o darbais. Konferencija ir ją lydėjusios diskusijos parodė, kad lietuvių liaudies dainos ir toliau lieka svarbus baltistų, indoeuropeistų, tautosakos tyrėjų ir kitų sričių mokslininkų dėmesio objektas.

Apie įvykusią konferenciją informavo Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija:

<https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/paryziujedemesys-lietuviu-liaudies-dainu-istorinei-reiksmei-1>

2023 m. balandžio 21 d. Šilutės pirmojoje gimnazijoje vyko tradicinė konferencija – „Herderio skaitymai 4“. Moto pasirinkta Ievos Simonaitytės citata: „Viena giminė, viena kalba, viena žemė“. Šilutės gimnazija vykdo aktyvią kultūrinę ir šviečiamąją veiklą pamario krašte, kuris dėl savo istorinio savitumo 2021 m. pripažintas vienu iš penkių Lietuvos etnografinių regionų – Mažąja Lietuva, o regiono sostine tapo Šilutė (buv. *Heidekrug*).

Prelegentai buvo labai skirtingi. Pirmąjį pranešimą apie tautiškumą Simonaitytės kūryboje perskaitė gimnazistė Pija Overlingaitė. Martyno Jankaus muziejaus direktorė Liudovika Burzdžiuvienė pristatė Ievos Simonaitytės laiškus Valteriui Didžiui, juose atsiskleidė nepažįstama rašytojos asmenybės pusė jos gyvenimo pabaigoje. Auditoriją išjudino dr. Arvydo Juozaičio pranešimas apie tai, kaip Klaipėdoje saugomas/nesaugomas Kauno Lietuvos palikimas. Dr. Liucija Citavičiūtė skaitė pranešimą apie pirmąją lietuvių kalba parašytą pasaulietinę istoriją (1814) ir jos autorių Piktupėnų kleboną Danielių Hassenšteiną, taip pat paskelbė apie nežinomą Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo laišką, rašytą 1807 m. Klaipėdoje. Rašytoja Raima Zander pasakojo apie buvusio šilutiškio, garsaus grafiko Archibaldo Bajorato gyvenimą ir kūrybą, parodytas pranešėjos sukurtas dokumentinis filmas „Medyje išraižyta širdis“ arba „Archibald Bajorat ir lietuviškos grafikos tradicija“. Konferenciją papildė etninės kultūros pristatymas. Gimnazistė Lukrecija Lazaraitytė pademonstravo tautinį Mažosios Lietuvos kostiumą, komentuodama jį jau beveik išnykusia vietine tarme. Muzikinis akcentas buvo gimnazijos folklorinio ansamblio atliekamos Mažosios Lietuvos giesmės.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

2023 m. birželio 21–23 d. Italijoje, Romoje, gražiame istoriniame *Biblioteca Angelica* pastate vyko tarptautinė mokslinė konferencija „How to Write (About) a Saint? Strategies of Profiling Saints and Candidates to Sanctity in Early Modern Literature“ („Kaip rašyti apie šventąjį? Šventųjų ir kandidatų į šventuosius aprašymo strategijos ankstyvųjų naujųjų laikų literatūroje“).

Konferenciją organizavo Austrijos mokslo fondo (FWF) finansuojamo projekto „*Caelestis Hierusalem Cives. The Role and Function of the Latin Hagiographic Epic in Early Modern Saint-Making*“ vykdytojai Patryk Ryczkowski, Wolfgang Kofler, Florian Schaffenrath. Projektas vykdomas Insbruko universitete (Leopold-Franzens-Universität Innsbruck) bendradarbiaujant su Ludwigo Boltzmanno neolotyniškųjų tyrimų institutu (Ludwig Boltzmann Institute for Neo-Latin Studies).

Dviejų dienų konferencija buvo gražus ir prasmingas tarptautinis specialistų, įvairiais aspektais tyrinėjančių hagiografiją, sambūris. Ji pasižymėjo puikia organizacija, visais tokiems tarptautinio lygio renginiams įprastais elementais – nuo bendrųjų pranešimų apie literatūrinių tekstų reikšmę „tapsmo“ šventaisiais procese iki kolegiskų pokalbių neformalioje aplinkoje. Konferencijoje pasisakė dvylika pranešėjų, daugelis mums jau žinomų iš tyrimų ar tokių renginių kaip tarptautinės neolotynistų konferencijos.

Konferencijos programą nesunku rasti keliose internetinėse svetainėse¹. Vienas iš gero mokslinio organizavimų bruožas – gerai į temines sesijas sugulantys pranešimai. Tad ir konferencijos turinį pristatysime paminėdami tokius sesijų pavadinimus ir visai subjektyviai pasirinkdami kiek artimesnes mūsų regionui temas, vieną kitą jomis kalbėjusį pranešėją.

Pirmoji sesija „Hagiografinės sampratos epinėje poezijoje“ („Spinoff? Hagiographical concepts in epic poetry“) buvo skirta hagiografiniams epams. Gorana Stepanić (Pula) aptarė Kajetono Vicičiaus Švč. Mergelei Marijai skirtą poemą (Caietanus Vicich *Libri XII Jesseidos*, 1700), o Elena Dahlberg (Uppsala) – Švedijos karalienės Kristinos kaip dvasingumo pavyzdžio vaizdavimą Michele Cappellari *Kristinaidoje* (*Christinais*, 1699/1700).

Net dvi sesijos buvo skirtos jėzuitų raštijai: „Hagiografinės sampratos jėzuitų literatūroje“ („Hagiographical concepts in Jesuit literature“). Čia gerai vienas kitą papildė pranešimai, susiję su jėzuitų lavinimo(si) sistema. Yasmin Haskell (Princeton/Perth) analizavo studentų poeziją, skirtą Jėzaus Draugijos šventiesiems „absolventams“ nuo Pranciškaus Ksavero iki Jono Regio. Ona Dilytė-Čiurinskienė (Vilnius) nagrinėjo retorikos pratybų rankraščiuose (Kražių 1695, Oršos 1696, Nesvyžiaus 1652, Pinsko 1692 ir kt.) aprašomų

¹ Antai minėto projekto svetainėje: https://www.uibk.ac.at/latinistik-graezistik/forschung/fopro_fwf_caelhierciv/.

šventųjų spektrą, rašymo apie juos strategijas ir kūrinių žanrinius ypatumus. Daugiausia dėmesio skyrė taip pat kompozicijoms apie jėzuitų šventuosius ir palaimintuosius (kaip antai Pranciškus Bordžija, Pranciškus Ksaveras, Stanislovas Kostka, Japonijos kankiniai) ir šventuosius Lietuvos globėjus (Kazimieras ir Jurgis), išryškindama *exemplum* meditacijos aspektą. Kolektyviniame pranešime Alena Bočková, Kateřina Bobková-Valentová, Magdaléna Jacková (Praha) pateikė apibendrintus duomenis apie Čekijos kolegijų studentų jėzuitų mokyklines dramas, jose pateikiamus šventųjų (Jono Nepomuko ir kt.) pavyzdžius.

Paminėtinas ir Michał Czerenkiewicziaus (Krokuva) pranešimas apie vėlyvųjų Viduramžių vienuolio Izaijo Bonero išaukštinimo strategijas XVII a. lotyniškoje literatūroje sesijoje „Pakeliui į šventumą (per tekstus)“ („On the way to sanctity (through the texts)“). O konferenciją užbaigusiame Mintauto Čiurinsko (Vilnius) pranešime kalbėta apie popiežiaus legato Zacharijo Ferrerio literatūrinius tekstus, sukurtus jo vizito Vilniuje metu (1520–1521) ir skirtus šv. Kazimierui, atskleidžiant jų svarbą kanonizacijos procesui.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

Senoji
LIETUVOS
literatūra
55 knyga

Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas

Dailininkas Rokas Gelažius
Maketuotoja Gražina Kazlauskienė

Spaudai parengė ir išleido
Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
tel. (+370 5) 212 53 32
el. paštas knyga@liti.lt,
svetainė internete www.liti.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas